

– С. 223-227.

УДК 375.31.5.015.31:331.548

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В.А. Сапогов, І.С. Костинюк

Анотація. У статті розглядаються питання особливостей профорієнтаційної роботи в школі на сучасному етапі розвитку освіти в Україні, пропонуються методи, форми та засоби проведення профорієнтації для учнів усіх вікових освітніх ланок.

Ключові слова: професійна орієнтація, освіта, консультування, вибір професії, трудова діяльність.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы особенностей профориентационной работы в школе на современном этапе развития образования в Украине, предлагаются методы, формы и средства проведения профориентации для учеников всех образовательно-возрастных этапов.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, образование, консультирование, выбор профессии, трудовая деятельность

Summary. The paper deals with the characteristics of career guidance in schools at the present stage of development of education in Ukraine, as well as the problems of career choices of young people. The methods, forms and means of career counseling for students at all age stages for further reasonable and conscious choice of the individual life of personality.

Keywords: vocational guidance, education, counseling, career choices, employment.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Однією з освітніх проблем сучасного світу стає проблема професійного самовизначення молоді людини. Таке самовизначення – центральне новоутворення юнацького віку. Це нова внутрішня позиція, яка передбачає усвідомлення себе членом суспільства, прийняття та визначення свого місця в ньому, а також наявність необхідних знань для утвердження та реалізації свого фахового становлення, цілісна система уявлень про власну особистість та сформована світоглядна позиція. Оскільки сучасний соціум, ринок праці, форми власності, види сервісу дуже швидко змінюються, то для успішної самореалізації в цьому новому суспільстві цифрових технологій потрібно знати про основні види і типи професій, мати навички виконання різного роду робіт, бути до певної міри універсальним працівником. Часто молоді люди за браком життєвого досвіду ще не можуть визначитись із тим, ким їм стати в майбутньому. Допомогти професійному становленню особистості покликана профорієнтаційна робота як один із напрямків навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах. Якщо вибір професії зроблено необґрунтовано, то це приносить молодій людині розчарування, психологічні, соціальні та економічні втрати, що в подальшому не дає можливості розкрити повною мірою свої здібності та реалізувати свої можливості. Тому кожна молода людина повинна навчитися орієнтуватися в світі традиційних і нових професій, розуміти їхню суть, особливості та доступність, а допоможе першим, хто може їй у цьому допомогти стає педагог. Тому вчителі повинні бути готовими підтримати юнаків та дівчат у самовизначенні й самоствердженні, переконуючи їх у доцільності й правильності власного професійного вибору.

Професійна орієнтація – це комплексна науково обґрунтована система форм, методів та засобів впливу на особу з метою оптимізації її професійного самовизначення на основі врахування особистісних характеристик кожного індивідуума та потреб ринку праці. Вона спрямована на досягнення збалансованості між професійними інтересами і можливостями людини та потребами суспільства в конкретних видах професійної діяльності.

Профорієнтаційна робота сприяє цілеспрямованому розвитку здібностей і талантів людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я і виступає одним із найважливіших елементів державної політики у сфері соціального захисту та зайнятості населення. Така діяльність забезпечує ефективне використання трудового потенціалу особи, сприяє підвищенню її соціальної та професійної мобільності, відіграє значну роль у профілактиці вимушеного безробіття. Профорієнтаційні заходи стимулюють пошук людиною найефективніших засобів підвищення свого професійно-кваліфікаційного рівня, розвиток соціально-економічної ініціативи, інтелектуальної та трудової незалежності [1].

Основним об'єктом профорієнтаційної діяльності – є зайняте та незайняте населення, в тому числі молодь, що навчається, працівники, які звільняються, та особи з обмеженою працездатністю.

Головною метою профорієнтаційної роботи є сприяння специфічними методами посиленню конкурентоспроможності працівника на ринку праці та досягнення ефективної зайнятості населення. Крім того, важливими завданнями профорієнтації є виховання в молодих людей любові до різних видів праці, створення умов для продуктивної праці та перевірки на практиці своїх здібностей, вивчення, формування та розвиток інтересів, нахилів та здібностей молодих людей, ознайомлення їх з найбільш поширеними професіями та професіями, які найбільше відповідають інтересам молоді тощо.

Огляд досліджень і публікацій, в яких започатковано дослідження проблеми. На сьогоднішній день в Україні ще недостатньо сформована цілісна державна система профорієнтаційної роботи, хоча досліджень, присвячених вивченню проблеми професійного самовизначення молоді, немало.

Щоб з'ясувати суть і структуру професійної орієнтації, розглянемо спочатку історію виникнення необхідності профорієнтаційної роботи з населенням, зокрема в Україні. Початок профорієнтації нерідко відносять до 1908 р. – до моменту відкриття першого профконсультаційного бюро в Бостоні (США).

Виникла профорієнтація з потреб розвитку людського суспільства. Свідомий вибір професій виступає показником сформованості професійного самовизначення й переходу його в нову фазу професійного розвитку. Професійне самовизначення – складний, перманентний процес професійного вибору. На думку вітчизняних учених А. Вихруща, О. Зайцева, Д. Закатнова, С.Павлютенкова, В. Сидоренка, Т. Туранова, Д. Тхоржевського, Б.Федоришина, М. Янцура – це процес самопізнання та об'єктивної оцінки школярами власних індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією. В основі правильного професійного самовизначення лежить суперечність між прагненням молоді людини до самостійності та неготовністю школяра до здійснення обґрунтованого вибору професії. У педагогічній та методичній літературі професійну орієнтацію розглядають як систему, що містить в собі такі основні напрямки або підсистеми: профінформація; профконсультація; профвідбір;

профдаптація, в якості окремого етапу профорієнтаційної роботи: процеси трудового й професійного навчання в школах [2].

У структурі професійної орієнтації В. Чебишева виділяє чотири основні компоненти: повідомлення учням знань про професії, що цікавлять їх; глибоке й всебічне вивчення школярів; професійні консультації; допомога учням в оволодінні вибраною професією [3].

Отже, професійна орієнтація має два аспекти: перший – її вплив на формування професійних інтересів людей, насамперед позитивних мотивів вибору професії, які забезпечують узгодження інтересів особистості й суспільства; другий – виявлення професійних вимог і психологічний аналіз професії, з одного боку, та оцінка психофізіологічних властивостей і якостей учнів з урахуванням «випробування сил» в обраній діяльності – з іншого.

Щоб вибір професії був справді свідомим і вільним, необхідно враховувати принаймні три фактори: інформованість про світ професій, знання своїх власних особливостей, уміння співвідносити особисті якості з вимогами, які висувають професія та спеціальність. Уся шкільна робота повинна сприяти професійному самовизначенню учнів, насамперед виявленню й розвитку схильностей і здібностей, формуванню мотивів вибору професії, професійних інтересів, моральних та інших якостей, важливих для майбутньої трудової діяльності. Психолого-педагогічна функція профорієнтації – це насамперед виявлення й формування інтересів, нахилів, здібностей школярів, визначення шляхів і умов ефективного управління їхнім професійним самовизначенням. Також це формування професійних намірів у відповідності до інтересів і потреб конкретного регіону в кадрах.

Профорієнтація повинна здійснюватися на всіх вікових *етапах*:

Емоційно-образний (діти старшого дошкільного віку). Формування позитивного ставлення до світу професій, до людей праці. На цій стадії професії відомі дітям лише за назвами й деякими зовнішніми ознаками (форма одягу, манери поведінки, оцінка оточення).

Пропедевтичний (початкова школа). Розвиток інтересу до професії батьків, до найбільш масових професій. Формування любові й сумлінного ставлення до праці. У молодших школярів ще немає підстав для здійснення серйозного професійного вибору, часто відсутні виражені інтереси й нахили.

Пошуково-зондуєчий (V-VII класи). Формування професійної спрямованості при усвідомленні інтересів, здібностей, цінностей, які пов'язані з вибором професії і визначенням свого місця в суспільстві. Саме в цьому віці можуть виникнути інтереси, які матимуть вихід на професійну діяльність.

Формування професійної свідомості (VIII-IX класи). Формування особистісного сенсу вибору професії, уміння співвідносити суспільні цілі вибору сфери діяльності із своїми ідеалами, уявлення про цінності зі своїми можливостями. На цьому етапі учень повинен вже реально сформулювати для себе завдання вибору майбутньої діяльності з урахуванням наявного психологічного й психофізіологічного ресурсів.

Період уточнення соціально-професійного статусу (X-XI класи). Формування знань, умінь у визначеній сфері трудової діяльності. На даному етапі в сучасній системі освіти старшокласники, що вибрали профіль навчання чи опанували (за бажанням) професію, уточнюють відповідність своїх професійно важливих і інших якостей, стану здоров'я вимогам професійної діяльності, що обирається [4].

Завданнями професійної підготовки учнів на сучасному етапі вітчизняні науковці й методисти вважають:

- сформувати в школярів готовність до суспільно корисної, продуктивної праці;
- організацію діяльності з підвищення кваліфікації співробітників центрів профорієнтації;
- проведення роботи з підготовки молоді до вибору професії;

- узагальнення й розповсюдження передового досвіду профорієнтаційної роботи. Як важлива ланка системи профорієнтації розглядаються кабінети профорієнтації в школах, УПК, СПТУ і на виробництві [5].

З огляду на важливу роль у професійному самовизначенні учнів їхніх батьків особливе значення має співпраця в професійній роботі школи і сім'ї. Тому школа повинна направляти зусилля батьків на створення умов для розвитку інтересів, схильностей і здібностей їхніх дітей. Здійснювана в школі цілеспрямована робота з професійної орієнтації учнів є частиною навчально-виховного процесу.

Готовність учня до профільного навчання має базуватися на орієнтації в світі професії та вимогах з їх боку до особистості. Існує безліч класифікацій професій. Згідно з класифікацією Є. Клімова, визначають п'ять типів професій: людина-природа, людина-техніка, людина-людина, людина-знак, людина-художній образ. Спираючись на інтереси учнів до відповідної професії, можна зорієнтувати їх на доцільний профіль навчання, і навпаки, знаючи здібності й нахили учнів до деяких предметів навчально-виховного циклу, можна запропонувати відповідний профіль, а в подальшому й саму професію.

Основними завданнями вчителя під час профорієнтаційної роботи є:

- знайомити учнів з різними видами праці та професій;

- вивчати їхні нахили, здібності, професійні інтереси, формувати в них суспільно-значущі мотиви вибору професії;

- консультувати учнів з питань, які пов'язані з продовження навчання та працевлаштуванням.

Учитель повинен продумати, з якою професією доречно ознайомити учнів у межах програмної теми, враховувати спільні основи профорієнтації під час вивчення різних навчальних предметів. Для проведення профорієнтаційної роботи в рамках свого предмета, учитель повинен мати теоретичну та практичну підготовку. В процесі підготовки до уроку вчитель повинен на всіх етапах передбачати розв'язання профорієнтаційних задач.

Основними *формами* профорієнтаційної роботи вчителя при вивченні програмних тем є:

- бесіда про професії, які пов'язані з навчальним матеріалом;
- розв'язання різних типів задач з практичним змістом;
- участь в олімпіадах, вечорах, теоретичних конференціях;
- екскурсії на підприємства, виставки;
- зустріч із спеціалістами;
- проведення тематичних, літературно-художніх вечорів [6].

Треба пам'ятати, що в рамках одного або декількох предметів, які ізольовані одне від одного, проводити профорієнтаційну роботу неможливо. Будь-яка професійна діяльність передбачає наявність у працівника значної кількості знань і вмінь з різних, іноді навіть не суміжних дисциплін.

Висновки. Вибір професії для кожної молодої людини – це вибір свого місця в житті, подальшого шляху навчання й праці. Без перебільшення можна сказати, що для випускників загальноосвітньої національної школи – це завжди проблема номер один. Профорієнтаційна робота повинна здійснюватися на всіх вікових етапах, але саме період ранньої юності є найбільш сензитивним для формування готовності учня до професійного самовизначення. Згідно з системою управління профорієнтаційної роботи в школі, учнів 7-9 класів поступово готують до вибору профілю навчання, при цьому враховують їхні пізнавальні інтереси, здібності, нахили.

Література

1. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога / Р. В. Овчарова. – М. : ТЦ "Сфера", 2001.
2. Климов Е.А. Образ мира в разнотипных профессиях: Учеб. пособие. - М.: Изд-во МГУ, 1995.-224с.
3. Сабадаж Ж. Профільна освіта старшокласників // Завуч.-2005.-№17-18
4. Професійна діагностика / Упорядник Т. Гончаренко. -К.: Ред. загальнопед. газ.,2004 р.
5. Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання : наук.-метод. посіб. / О. В. Мельник. – К. : Педагогічна думка, 2008
6. Васильєв В. В. Система адаптації робітників до професійної діяльності / В. В. Васильєв. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1999.